

Srednja škola Koprivnica: Četiri desetljeća iskustva u edukaciji medicinskih sestara

DAMJAN ABOU ALDAN

Srednja škola Koprivnica jedna je od najvećih srednjoškolskih ustanova u državi. Osnovana je 1959. godine kao Ekonomska škola, a kasnije prerasta u Centar za odgoj i usmjereno obrazovanje Ivo Markinković. Od 1991. godine nosi današnje ime. Iako se početak obrazovanja zdravstvenog osoblja u Koprivnici može smjestiti u 1958. godinu (Škola za bolničare), početak obrazovanja medicinskih sestara kreće upisom prve generacije šk. god. 1975./1976. u „pripremni stupanj“. To je bilo potaknuto nedostatkom medicinskih sestara te izgradnjom nove bolničke zgrade za koju se računalo da će trebati barem 60 sestara. Tada glavna sestra bolnice, Ivanka Ljubić bila je inicijator osnutka škole uz veliku podršku zajednice. Nakon 6 generacija učenika (225 maturanata) škola privremeno prestaje s upisom do 1993. godine kada ponovno kreće redovno upisivanje medicinskih sestara. Nedostatak medicinskih sestara bio je glavni razlog ponovnog upisa, a zbog velikog interesa za medicinskim zanimanjem (1995. godine) škola kasnije pokreće i program obrazovanja farmaceutskih tehničara i (2012. godine) fizioterapeutskih tehničara. Škola danas upisuje jedan razredni odjel medicinskih sestara/medicinskih tehničara opće njege, a u strukovnoj nastavi sudjeluje 5 nastavnika škole i 16 vanjskih suradnika. U razdoblju od 1979. do 2016. godine školu je uspješno završilo 759 učenica/učenika, a u nastavi je sudjelovalo više od stotinu nastavnika strukovnih predmeta – medicinskih sestara, liječnika i drugih zdravstvenih djelatnika.

Ključne riječi: medicinske sestre, sestrinstvo, obrazovanje, Srednja škola Koprivnica

1. Uvod¹

Kada su sredinom 1970-ih godina započele pripreme za početak nastave usmjerenja za medicinske sestre/tehničare u Koprivnici, budući nastavnici su se za savjete uputili u medicinske škole s tradicijom sestrinskog obrazovanja – u Varaždinu i Bjelovaru. Tesu škole tada iza sebe imale petnaestak godina postojanja.

Danas, kada je Srednju školu Koprivnica uspješno završilo 24 generacije učenika, kada je zvanje medicinskih sestara i tehničara steklo njih 759, odnosno kada se obilježava četiri desetljeća iskustva u poučavanju, slobodno se može reći kako sestrinska edukacija u Koprivnici ima tradiciju.

Koprivnica, kao grad koji od 1869. godine ima bolnicu, prati tradiciju organizirane njege bolesnika više od jednog stoljeća. Ipak, nakon redovnica (koje u koprivničku bolnicu stižu 1888. godine) prve se obrazovane medicinske sestre u Koprivnici bilježe 1928.

¹ Ovaj rad prikaz je podataka prikupljenih za monografiju u izdanju *Srednje škole Koprivnica*, autora Abou Aldan Damjan i suradnici: *Četiri desetljeća obrazovanja medicinskih sestara*, Srednja škola Koprivnica, 2015.

godine, a u bolnicu pristižu 1950-ih godina. Citavo to vrijeme sestrinstvo, kao profesija u začetcima, svoje je radno mjesto pronalazilo više u izvanbolničkim nego bolničkim službama.² Proširenjem bolničkih djelatnosti postepeno se uvidjela sve veća potreba za obrazovanim njegovateljskim kadrom. Kako bi se riješio problem nedostatka osoblja, 1958. godine osnovana je Škola za bolničare koja je djelovala pri Zdravstvenom centru *Dr. Tomislav Bardek*. Osnivači škole bili su Stanko Vovk, dr. med., Albert Heinrich, dr. med. te glavna medicinska sestra Zdravstvenog centra Marija Brozović. Sestra Brozović je ujedno imala i značajnu ulogu u radu škole, a nakon dr. Heinricha preuzela je funkciju i direktorice škole. Školovanje je trajalo dvije godine, a nastava je bilo organizirana u tadašnjim prostorima Doma zdravlja, dok su se vježbe odvijale na bolničkim odjelima. Tijekom sedmogodišnjeg postojanja, školu su uspješno završile četiri generacije, odnosno 116 učenika čime su zadovoljene potrebe za školovanim kadrom.³

Iako su cijelo to vrijeme „koprivničke“ medicinske sestre bile školovane u Varaždinu, Bjelovaru i Zagrebu te su škole imale odobrene kvote za upis učenica iz drugih gradova. To je postao izražen problem 1970-ih godina kada je donesena odluka da se u Koprivnici gradi nova, suvremena bolnička zgrada. Zaključeno je da se u kratkom periodu neće moći školovati potreban broj medicinskih sestara te se prionulo pripremi i pokretanju programa za obrazovanje medicinskih sestara u Koprivnici.

2. Obrazovanje medicinskih sestara u Hrvatskoj

Sestrinstvo se može svrstati u mlade profesije. Iako je skrb za bolesne i nemoćne prisutna od pojave čovjeka, tek se u drugoj polovici 19. stoljeća sestrinstvo počelo odvajati od medicine i razvijati samostalno. Najznačajniju ulogu u profesionalnom razvoju sestrinstva imala je Florence Nightingale (1820.

– 1910.) koja je, nakon povijesnog uspjeha njenih sestara na Krimu, 1860. godine osnovala prvu školu za medicinske sestre. Godine 1882. osnovana je nama bliža škola *Rudolfinerhaus* u Beču, a upravo je tamo svoje obrazovanje stekla i sestra Jelka pl. Labaš. Ona je bila prva sestra nadstojnica u Školi za sestre pomoćnice koja je 1921. godine osnovana u Zagrebu. Iako su sve svjetske škole za medicinske sestre osnivane na idejama Florence Nightingale, zagrebačka škola osnovana je dominantno na idejama socijalne medicine dr. sc. Andrije Štampara koji je i bio jedan od osnivača.⁴

Od 1925. godine nastavu kao predavačice „preuzimaju“ bivše učenice škole, a 1930./1931. godine produžuje se s jedne na tri godine. Sve do 1947. godine Škola za medicinske sestre u Zagrebu bila je jedina takva ustanova u državi, a od tada se osnivaju škole po drugim gradovima. Iako 1953. godine, na poticaj akademika Andrije Štampara sve srednje škole za medicinske sestre postaju više škole, 1959. godine ta se odluka i zakonski mijenja i vraćaju se u sustav srednjoškolskog obrazovanja.

Za sestrinsko obrazovanje u Koprivnici značajno je spomenuti obrazovne promjene iz školske godine 1975./1976. kada se počinje primjenjivati sustav tzv. *usmjerenog obrazovanja*. Iako mu je cilj bio podići kvalitetu nastave i smanjiti troškove obrazovnog procesa, on je za strukovno obrazovanje bio neadekvatan. Sustav se temeljio na zajedničkom dvogodišnjem općem obrazovanju i dvogodišnjom stručnom obrazovanju. To je u programima za medicinske sestre dovelo do smanjenja satnice stručnih sadržaja za 42% u usporedbi s programima prethodnih generacija.

Značajna se promjena dogodila u školskoj godini 1991./1992. kada se obrazovanje sestara u srednjim školama počinje provoditi sukladno novom nastavnom planu i programu. U njemu se predmet *Zdravstvena njega* odredio kao središnji predmet sestrinske edukacije sa zastupljenošću od 24% od ukupne satnice.

Posljednja velika promjena dogodila se u školskoj godini 2010./2011. kada je upisana prva generacija učenika po novom kurikulumu za stjecanje *kvalifikacije medicinska sestra/*

2 ŠVARC, Krešimir, ŠVARC-JANJANIN, Sanja: *Osvrt na razvoj sestrinstva u Koprivnici* // *Podravina – časopis za multidisciplinarna istraživanja*. VI, 12, 2007., 54–57.

3 Dnevnički Škole za bolničare s praktičnom obukom, za šk. god. 1958./1959., 1959./1960., 1960./1961., 1961./1962., 1963./1964. (knjižnica Opće bolnice *Dr. Tomislav Bardek*, Koprivnica)

4 BUNIJEVAC, Helena: *75 godina škole za medicinske sestre mlinarska*. Zagreb: Škola za medicinske sestre Mlinarska, 1996., 22–24.

Sl. 1. Središnja bolnička zgrada po završetku izgradnje 1981. godine (privatna zbirka dr. Sanje Švarc Janjanin).

tehničar opće njege, a koji je usklađen s direktivom EU-a i organiziran je kroz petogodišnje obrazovanje. Prve dvije godine su općeobrazovne, a od trećeg razreda kreću strukovni sadržaji u sveukupnoj satnici od 4.600 sati nastave, od čega su 50% vježbe i klinička nastava.

Nakon 1959. godine u Hrvatskoj je prestalo školovanje viših medicinskih sestara. U rujnu 1966. godine, na zahtjev *Zajednice zdravstvenih ustanova Hrvatske*, osnovana je Viša škola za medicinske sestre i zdravstvene tehničare. Studij za medicinske sestre provodio se u dva smjera: bolničkom i patronažno-dispanzerskom.

Od 1986. godine počinje se primjenjivati novi nastavni plan i program za obrazovanje viših medicinskih sestara koji je za razliku od prethodnih bio multidisciplinarni, bez posebnih smjerova. Okosnica tih promjena bilo je uvođenje samostalnoga predmeta *Zdravstvena njega* temeljenog na idejama procesa zdravstvene njege. Nakon dugogodišnjih očekivanja 1999. godine počeo se primjenjivati trogodišnji nastavni plan i program, a od 2005. godine, prilagođavajući se načelima bolonjskoga procesa, sestrijsko se obrazovanje izvodi na dvjema razinama – preddiplomskoj i diplomskoj. Sveučilište u Osijeku prvo je pokrenulo sveučilišni preddiplomski i diplomski studij sestrijsva.

Danas se u Republici Hrvatskoj medicinske sestre školuju u srednjim školama za me-

dicinske sestre (nakon čega se stječe naziv *medicinska sestra/medicinskih tehničar opće njege*), preddiplomskim studijima (nakon čega se stječe naziv *prvostupnik/prvostupnica sestrijsva*) te diplomskim studijima (nakon čega se stječe naziv *diplomirana medicinska sestra ili magistar/magistra sestrijsva*).

3. Razvoj Srednje škole Koprivnica

U Koprivnici je 1959. godine osnovana Ekonomska škola, preteča današnje Srednje škole Koprivnica. Prvi ravnatelj škole bio je Nikola Aleksa, prof. Te je godine u prvi razred upisano šest razrednih odjela, a kasnije se upisuju i prehrambena usmjerenja. Ekonomska škola, a kasnije Srednjoškolski centar *Boris Kidrič*, postojala je kao zasebna ustanova do 1975. godine. Tada se, u skladu s obrazovnim promjenama, ujedinila sa Školom za obrazovanje kadrova u privredi *1. maj* i Gimnazijom *Ivo Marinković*.

Te, 1975. godine izgrađena je i nova zgrada srednjoškolskog centra kao jedan od prvih školskih objekata u tadašnjoj SR Hrvatskoj koji je izgrađen sredstvima samodoprinosna građana Koprivnice i lokalnim zajmom, i za koji je raspisan jugoslavenski natječaj za idejni projekt.

Prvi direktor Školskog centra bio je Rade Radišić, prof. geografije. Školski je centar neposredno nakon osnutka, kao jedinstvena

organizacija udruženog rada (OUUR), imao četiri organizacijske jedinice: gimnaziju, školu za kvalificiranu metalsku i elektrostruku i lične usluge, ekonomsko-upravno-trgovinsko usmjerenje i prehrambeno usmjerenje. U narednim godinama centar se preimenuje u Centar za odgoj i usmjerenje obrazovanje Ivo Marinković.

Neposredno nakon otvaranja školske zgrade, Školski centar posjetile su brojne grupe kako bi ga razgledale te se upoznale s organizacijom odgojno-obrazovne djelatnosti. Školska je zgrada, naime, bila jedna od najmodernijih u državi, a osim učionica i sportske dvorane, bila je pripremljena za „kabinetsku nastavu“ s velikim brojem specijaliziranih učionica i kabineta.

Sukladno društvenim i zakonskim promjenama, 1991. godine Školski centar se transformirao u tri novoosnovane škole, i to: Gimnaziju (ravnatelj: dr. sc. Radovan Kranjčev, prof.), Srednju školu Koprivnica (ravnatelj: Ivan Dujnić, prof.) te Obrtničku školu (ravnatelj: Mladen Antolić, dipl. ing.).

Srednja škola Koprivnica školsku godinu 1991./1992. započela je sa 6 prvih razreda, 7 drugih razreda, 7 trećih razreda i 6 četvrtih razreda, s usmjerenjima uglavnom iz područja ekonomije, trgovine i prehrane. Od osnutka do danas, ravnatelji/ravnateljice bili su: Ivan Dujnić, prof., Anđela Mioč, prof. Đurđa Fijačko, dipl. oec., Zdravko Sabolek, dipl. ing. te od 2013. godine Ksenija Ostriž, dipl. oec.

4. Obrazovanje medicinskih sestara u Koprivnici od 1977. godine

Školski centar Koprivnica počeo je raditi kao jedinstvena *organizacija udruženog rada* 1. srpnja 1975. godine, no neposredno po osnivanju Centra nije postojalo medicinsko usmjerenje.

Početak obrazovanja medicinskih sestara u Koprivnici pratimo paralelno s uvođenjem reforme „usmjerenog obrazovanja“ koje je podrazumijevalo da svaki oblik edukacije nakon obavezne osmogodišnje škole mora učenika istovremeno pripremati za rad i za nastavljajuće obrazovanje. Novo srednjoškolsko obrazovanje imalo je *pripremni stupanj* u trajanju od dvije godine (prvi i drugi razred) te *završni stupanj* u trajanju od jedne ili dvije godine, a koji

je učenike pripremao za pojedina zanimanja.⁵

Sukladno tim promjenama i obrazovanje medicinskih sestara doživljava programske prilagodbe koje su za sestrinsko obrazovanje bile nepogodnije od prijašnjih programa, posebice stoga što je satnica strukovnih sadržaja bila značajno smanjena.

4.1. Pokretanje medicinskog usmjerenja

Dva su glavna razloga bila za pokretanjem medicinskog usmjerenja pri Srednjoškolskom centru. Prije svega, specijalistički razvoj, kako bolničkih, tako i polikliničkih djelatnosti te izgradnja nove bolničke zgrade koja je trebala značajno povećati prostorne kapacitete tadašnjeg Medicinskog centra. Izgradnja nove bolničke zgrade započela je 1977. godine, a objekt je završen 1980. godine. Nova šesterokatnica osigurala je suvremene prostore za brojne djelatnosti – prvenstveno kirurških grana. Prostorno povećanje, ali i povećanje broja kreveta i opsega djelatnosti, zahtijevalo je više medicinskih sestara. Prema tada rađenim izračunima, samo je nova kirurgija zahtijevala 20 sestara, dok je sveukupno bilo potrebno 80 sestara.⁶

Kako su do tada najbliže medicinske škole bile one u Bjelovaru, Varaždinu i Zagrebu, imale propisan broj učenika koje primaju iz drugih gradova uvidjelo se da neće biti moguće doškolovati potreban broj sestara u kratkom periodu.

Inicijatorica ideje o pokretanju medicinskog usmjerenja bila je Ivanka Ljubić, tada glavna sestra Medicinskog centra *Dr. Tomislav Bardek*. Ona je, kao značajna osoba u zdravstvenim, ali i političkim krugovima, istaknula problem nedostatka sestara te stvorila preduvjete za pokretanje škole. Tadašnji deficit sestara rješavao se na dva načina: zaposleni bolničari upućivali su se na doškolovanje za zvanje medicinske sestre u Varaždin ili su dolazile sestre s područja cijele Jugoslavije.

S obzirom da su, prema novom programu, učenici školske godine 1975./1976. upi-

5 MUNJIZA, Emerik: *Povijest hrvatskog školstva i pedagogije*. Osijek: Hrvatski pedagoško-književni zbor, 2009.

6 ABOU ALDAN, Damjan i suradnici: *Četiri desetljeća obrazovanja medicinskih sestara. Koprivnica: Srednja škola Koprivnica, 2015., 40–43.*

Sl. 2. Zgrada srednjoškolskog centra neposredno uoči otvorenja 1975. godine (privatna zbirka dr. sc. Jasmine Ranilović).

sani u „pripremni stupanj“, strukovno je dio programa („završni stupanj“) trebao započeti školske godine 1977./1978. Početkom 1977. godine započele su pripreme za otvaranje medicinskog usmjerenja. Izniman doprinos, osim sestre Ljubić, dao je i tadašnji ravnatelj Medicinskog centra prim. Krešimir Švarc, dr. med. Naime, bolnica se obvezala da će zajedno s općinom i školom pripremiti svu potrebnu dokumentaciju za pokretanje programa te osigurati nastavne kadrove za izvođenje programa. U bolničkom se krugu uređuje prvi privremeni kabinet za zdravstvenu njegu. Na Odjelu kirurgije, kasnije i na drugima, pribor za višekratnu uporabu zamjenjuje se jednokratnim kako bi se zadovoljili suvremeni zahtjevi u skrbi za bolesnike, ali i kako bi poslužili za poučavanje učenika.

Kako su se pripreme intenzivirale, Školskom je centru Medicinski centar predložio i prve predavače strukovnih predmeta. Potrebno je napomenuti kako u periodu 70-ih godina u bolnici radi relativno mali broj viših medicinskih sestara, što je u ono vrijeme bio jedini uvjet za rad u nastavi. Osim medicinskih sestara, u nastavi su značajno mjesto imali i liječnici. Za predavače su predlagani ili voditelji odjela i djelatnosti ili pak mladi liječnici koju su po povratku sa specijalizacije pokazivali interes za rad u nastavi.

Medicinske sestre kao predavači dolaze

na poziv sestre Ljubić. Predmet *Opća njega bolesnika* preuzima Marija Kučić, vms., koja je ujedno bila i koordinator nastave te je izrađivala rasporede vježbi na bolničkim odjelima. Za njegu kirurških bolesnika predlaže se vms. Đurđa Lazar koja je bila i apsolvent Više škole za socijalne radnike. Sestra Marija Žeželj predložena je za predavača s obzirom da je već imala predavačko iskustvo kao nastavnik u Školi za bolničare. Za predmet *Dječja njega* od druge generacije odabrana je Višnja Borić, vms. koja je isti predavala narednih nekoliko godina.

4.2. Izvedba nastave

Kada je pokrenuto medicinsko usmjerenje škole, po uzoru na druge medicinske škole, odlučila prilagoditi nastavu za medicinske sestre vježbama u bolnici. Tako su se predavanja održavala samo poslijepodne kako bi prijepodnevna bila slobodna za vježbe koje su se izvodile na odjelima bolnice Medicinskog centra. Ovisno o predmetima i nastavnicima, vježbe su počinjale u 6:00 i trajale do 10:00, odnosno ponekad 12:00 sati. Tijekom vježbi učenice su imali jednake uniforme: svjetloplavu haljinu ili kutu s dobro uštirkanom bijelom pregačom i ovratnikom, a obavezna je bila kapa. Učenici su imali bijele uniforme sa svjetloplavom oznakom. Za djevojke su bile obave-

zne bijele borosane, a za mladiće bijele klompe. Prve generacije učenika bile su iznimno dobro prihvaćene i dobrodošle na odjelima, a sestre-nastavnice u potpunosti su preuzele brigu za realizaciju njihove nastave.

Vježbe iz *Opće njege bolesnika* obavljale su se na očnom odjelu uz nadzor i vođenje sestre Kučić. Sestra Anica Samaržija bila je nastavnica za predmet *Njega internih bolesnika* nekoliko generacija učenika. Ona je, uz zamjenu sa sestrom Spomenkom Cindori, vms. vodila i organizirala vježbe na Internom odjelu. *Njegu djeteta* u tom su periodu predavale sestre Višnja Borić, vms. i Katica Rajić, vms. U četvrtomu razredu vježbe na Kirurgiji bile su organizirane tijekom četiri tjedna, od ponedjeljka do petka od 6:00 do 12:00 sati. Prema ideji i izvedbi sestre Đurđe Lazar, vms. osmišljen je program fakultativne nastave sadržajno vezan uz neposredan perioperativan rad sestre. Nakon sestre Lazar predmet *Njega kirurških bolesnika* preuzela je Božica Šnajdar vms.

Predmet *Metodika zdravstvenog odgoja i patronažnog rada* od prve je generacije preuzela Milica Pakasin, vms.

Velik broj učenika prve generacije nastao je fakultetsko obrazovanje. Zanimljivo je istaknuti da je upravo ta generacija bila ona koja je trebala opravdati razloge pokretanja škole. Moguće i zbog činjenice da se gradila nova zgrada prvenstveno kirurških grana, izbor tema za maturu te generacije bio je dominantno iz područja zdravstvene njege kirurških bolesnika. Matura je za tu generaciju bila organizirana 29. lipnja 1979. godine, a već su 2. srpnja počeli raditi kao medicinske sestre i tehničari u bolnici.

Povećanje interesa za medicinsko usmjerenje rezultiralo je time da su već od školske godine 1978./1979. upisana dva razredna odjela. Ipak, kako se ne bi stvarao višak nezaposlenih, nakon upisa šest generacija, 1983. godine odlučeno je da se više neće upisivati razred medicinskih sestara. U tom je periodu školu završilo i maturiralo 225 učenika čime se stvorio dostatan broj medicinskih sestara za ovo područje. U nastavi strukovnih predmeta sudjelovalo je 37 liječnika, medicinskih sestara i drugih zdravstvenih djelatnika. Od 1984. do 1993. godine u Koprivnici se medicinske sestre ne školuju.⁷

5. Obrazovanje medicinskih sestara u Koprivnici od 1993. godine

Srednja škola Koprivnica osnovana je 1991. godine i započela je samostalni rad s ekonomskim, trgovačkim, prehrambenim i administrativnim usmjerenjem. Nakon devet godina stanke u obrazovanju medicinskih sestara u Koprivnici, početkom 1993. godine ponovno se razvila ideja za pokretanjem programa.

Odluka o upisu bila je potaknuta nedostatkom medicinskih sestara i potrebom za obrazovanjem novih generacija. Potkraj 80-ih i početkom 90-ih godina nezaposlenih sestara bilo je vrlo malo, a sve veći broj njih odlazio je u mirovinu. Tadašnja glavna sestra bolnice Žarka Zalar, vms. uvidjela je da će se uskoro povećati potreba za medicinskim sestrama koje se neće moći pronaći. Upoznata s prostornim mogućnostima bolnice, ali i potrebama za sestrama u narednom periodu, predložila je da se upiše samo jedan razredni odjel. Sestra Zalar podnijela je Odboru za zdravstvo i školstvo Grada Koprivnice prijedlog i analizu te se Srednjoj školi Koprivnica predlaže upis jednog razreda medicinskih sestara.

Bolnica je potaknula upis usmjerenja medicinskih sestara, pomogla je i pri opremanju kabineta nužnim priborom za izvođenje nastave. Tako se uz pomoć sestara Žarke Zalar, vms. Ružice Evačić, vms. i Mirjane Dolenc, vms. nabavljaju: krevet, posteljno rublje, pribor za pripremu i primjenu lijekova, kirurški setovi, bubnjevi, kasete, tlakomjer, stetoskop i sl. Bolnici je ponovno bilo u interesu da se nastava organizira što je moguće kvalitetnije pa su uložili napor kako bi se osigurali prostorni uvjeti za obavljanje kliničke nastave, ali i kvalitetni nastavnici. Iako nije sudjelovala u nastavi, sestra Žarka Zalar imala je značajan utjecaj u koordinaciji između bolnice i škole, a osobno je sudjelovala u realizaciji ljetne praktične nastave učenika. Njezina uloga bila je značajna u predlaganju prvih sestara nastavnica za predmet *Zdravstvena njega* u prvome i drugom razredu. Vođena kriterijem stručnosti kolegica, uz podršku drugih odjelnih sestara i šefova djelatnosti, kao prve medicinske sestre-nastavnice predložila je Ružicu Evačić, vms. (za 1. razred) i Mirjanu Dolenc, vms. (za 2. razred).

medicinskih sestara. Koprivnica: *Srednja škola Koprivnica*, 2015., 57–59.

Sl. 4. Prva generacija učenika (medicinskih sestara, medicinskih tehničara opće njege) s nastavnicima, odjelnim sestrama i glavnom sestrom bolnice Vesnom Sertić, dipl. med. techn. (svibanj 2015. godine, snimio: D. Abou Aldan).

Prve kliničke vježbe organizirane su u drugom razredu iz predmeta *Zdravstvena njega*. Vodila ih je sestra Mirjana Dolenc, vms., tada glavna sestra kirurških djelatnosti, a vježbe su se izvodile na Odjelu kirurgije II. Učenici su nosili bijele uniforme sa svjetloplavim oznakama, a učenice svjetloplave kute s bijelim pregačama i ovratnicima.

Ipak, u nastavku 90-ih godina uviđa se slabiji upis učenika u usmjerenje medicinskih sestara. Tako su na upisima 1994. godine u prvom krugu stigle tek 24 prijave učenika. Sljedeće godine prijavilo ih se 33.⁸

Nakon prve dvije godine, školske godine 1995./1996. imenovane su nove nastavnice i nastavnici za zdravstvene njege internističkih, infektoloških, neuroloških bolesnika i zdravog djeteta – glavne sestre s navedenih odjela Opće bolnice *Dr. Tomislav Bardek*. Kao nastavnici za kliničke predmete: *Interna medicina*, *Infektologija* i *Neurologija* imenovani su liječnici-specijalisti za navedena područja. Odlučeno je da će svaka odjelna sestra voditi nastavu za svoje specijalističko područje, pri čemu će se na matičnom odjelu izvoditi vježbe. Tako je za *Zdravstvenu njegu internističkih bolesnika* imenovan Tomislav Majdak, vmt. Nakon rane smrti vmt. Majdaka, nastavu *Zdravstvene njege internističkih bolesnika* preuzima Ružica Evačić, vms. *Zdravstvenu njegu neuroloških bolesnika* predavala je Spomenka Cindori, vms., a *Zdravstvenu njegu infektoloških bolesnika* Đurđa Lazar, vms. *Zdravstvenu njegu zdravog djeteta* predavala je glavna sestra neona-

tologije Marija Zrinjski vms., a *starijih osoba* glavna sestra Doma za stare i nemoćne Štefica Sodar, vms.

Problem koji je uočen u organizaciji nastave medicinskog usmjerenja bio je nedostatak adekvatnoga prostora. Od školske godine 1996./1997. odlučeno je da će se medicinsko usmjerenje dislocirati od srednjoškolskog centra, i to tako da će prvi razred nastavu imati na lokaciji centra, dok će drugi, treći i četvrti razred nastavu imati u bolničkim prostorima. Predloženo je i da nastava bude samo poslijepodne kako bi se prijedodne nesmetano odvijale vježbe. Ipak, odluka je ubrzo promijenjena te su u rujnu sva četiri razreda preseljena u bolničke prostore starog dječjeg dispanzera, i to tako da prvi i drugi razred prate smjenski rad škole, dok su treći i četvrti bili u suprotnoj smjeni. To je bio jedini način organizacije nastave jer je prostor imao samo dvije učionice. Istovremeno se istaknuo problem oko organizacije nastave u Medicinskoj školi zbog činjenice da škola nije mogla pronaći nastavničke strukovnih predmeta za puno radno vrijeme.⁹

Promjene interesa za medicinskim usmjerenjem vidljive su u drugoj polovici 1990-ih godina – na jedno mjesto konkuriraju najmanje tri učenika.

Prvim upisom u četvrti razred učenika bilo je potrebno angažirati dodatne nastavnice za predmete *Klinička medicina* i *Zdravstvena njega*. Glavna sestra Odjela za traumatologiju Marica Mitrović, vms. postaje predavač za predmet *Zdravstvene njege kirurških bolesnika*,

8 Zapisnici sa sjednica Nastavničkog vijeća; od šk. god. 1991./1992. do 1996./1997. (arhiva Srednje škole Koprivnica).

9 Zapisnici sa sjednica Nastavničkog vijeća; od šk. god. 1991./1992. do 1996./1997. (arhiva Srednje škole Koprivnica).

a ujedno je angažirana i kao koordinator između škole i bolnice. Područje *Ginekološke zdravstvene njege* preuzima Marijana Kranjec, vms. a angažirane su i Marija Zrinjski, vms., Biserka Habota, vms. i drugi.

Vms. Milica Pakasin nastavila je svoju suradnju sa školom i u periodu 1990-ih godina, u predmetu *Metodika zdravstvenog odgoja*.

Nakon osam godina u bolničkom krugu, školi je opet slijedilo iseljenje. Škola se iseljava iz bolničkih prostora u prostore Pučkog otvorenog učilišta školske godine 2003./2004. Iste se godine nabavlja i dodatna oprema za kabinet: nova fantom lutka, modeli za primjenu parenteralne terapije i dr. Nakon tri godine provedene izvan bolnice, od školske godine 2006./2007. nastava se u potpunosti vraća u zgradu *Srednje škole Koprivnica*.

U svibnju 2008. godine u školi se zapošljava prvi stalno zaposleni nastavnik zdravstvene njege, Damjan Abou Aldan, *bacc. med. techn.* koji preuzima većinu nastave vanjskih suradnika. Novi nastavnik preuzeo je organizaciju vježbi, vođenje praktikuma te sustavno praćenje provedbe nastavnog procesa što su do tada radile medicinske sestre – vanjske suradnice. Osim nastave, počinje organizacija i izvannastavnih aktivnosti kroz grupu *Supermedicinari*, koja je među ostalim trebala pripremati učenike za državno natjecanje medicinskih škola *Schola medica*. Učenica koprivničke škole prvi puta je sudjelovala na natjecanju 2010. godine, a najbolji rezultat ostvarila je Maja Kolenić koja je 2013. godine bila i državni prvak.

Opremanje kabineta za zdravstvenu njeгу nastavlja se 2010. godine kada je kupljen novi specijalni krevet na kojem učenici mogu uvježbavati vještine namještanja i presvlačenja kreveta bez i sa bolesnikom. Praktikum se oprema dodatnom opremom, novim posteljnim rubljem te se naručuju značajne zalihe potrošnog materijala za pripremu i izvedbu rutinskih medicinsko-tehničkih zahvata i postupaka.

Od školske godine 2011./2012. u školi se zapošljava i druga nastavnica na puno radno vrijeme, Marija Križić, *bacc. med. techn.* koja je preuzela nastavu *Zdravstvene njege djeteta*.

U razdoblju od 1993. do 2011. godine školu je uspješno završilo 464 učenika, a u strukovnoj nastavi je sudjelovalo sedamdesetak liječnika, medicinskih sestara i drugih zdrav-

stvenih djelatnika.¹⁰

6. Obrazovanje medicinskih sestara u Koprivnici od 2010. godine

Od 2010. godine medicinske sestre opće njege/medicinski tehničari opće njege obrazuju se prema novom strukovnom kurikulumu koji obuhvaća 4.618 sati nastave iz isključivo strukovnih predmeta, od čega su 2.792 sata vježbe. Program se izvodi kroz 5 godina, prilikom čega su prve dvije „općeobrazovne“, a treći, četvrti i peti razred „stručni“.¹¹

Srednja škola Koprivnica, usprkos povećanju interesa za upis, odlučila je upisivati jedan razredni odjel prvenstveno zbog uočene zahtijevnosti izvedbe programa. Treba napomenuti da se, unatoč razmišljanju da će produženje školovanja za medicinske sestre dovesti do smanjenja interesa za upis, dogodilo upravo suprotno. Ta se pojava povećanog interesa vjerojatno može objasniti činjenicom da je program istovjetan programima u EU te bi mobilnost pri zapošljavanju trebala biti jednostavnija uz lakše priznavanje obrazovnoga stupnja.

U programu za obrazovanje medicinskih sestara, nakon prve dvije općeobrazovne godine, u školskoj godini 2012./2013. trebao je krenuti strukovni dio kurikuluma. Uočeno je da dvoje stalnih nastavnika neće biti dovoljni za izvedbu nastave te se kao treći nastavnik u rujnu 2012. godine zapošljava Tomislav Lončar, *bacc. med. techn.* S obzirom da je satnica vježbi bila je iznimno veća od prethodnoga programa, odlučeno je da će se medicinsko usmjerenje ponovno dislocirati iz školske zgrade kako bi se omogućilo neometano izvođenje vježbi. Zahvaljujući dugogodišnjoj dobroj suradnji s bolnicom *Dr. Tomislav Bardek* u Koprivnici, Uprava bolnice odobrila je izvedbu nastave trećega razreda medicinskog usmjerenja u prostorima Edukacijskog centra bolnice. Istovremeno je započela adaptacija nekadašnjih prostora Medicinske škole – staroga dječjeg dispanzera – kako bi se nastava što pri-

¹⁰ ABOU ALDAN, Damjan i suradnici: *Četiri desetljeća obrazovanja medicinskih sestara. Koprivnica: Srednja škola Koprivnica, 2015., 90–99.*

¹¹ *Kurikulum za stjecanje kvalifikacije medicinska sestra opće njege/medicinski tehničar opće njege. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta RH, 2010.*

Sl. 3. Prva generacija učenika usmjerena za medicinske sestre s prof. Verom Šlabek i vms. Marijom Kučić 1977. – 1978. godine (privatna zbirka dr. Mirjane Gašparić Sikavica).

je počela izvoditi.

Povećanje zanimanja za upis u medicinsko zanimanje, ali i konstantan izniman interes za farmaceutski smjer (pokrenut 1995. godine) potaknuli su razmišljanje o osnivanju novoga zdravstvenoga usmjerenja u Srednjoj školi Koprivnica. Odlučeno je da novo usmjerenje budu *fizioterapeutske tehničari/fizioterapeutske tehničarke*. Te se školske godine, 2012./2013., upisuje i prva generacija učenika.

6.1. Izvedba nastave

Nastava je za prvu generaciju u potpunosti organizirana u prostorima bolnice pri čemu su kliničke vježbe organizirane na bolničkim odjelima dok su predavanja organizirana u edukacijskom centru. Kabinetski se dio nastave i dalje izvodio u praktikumu srednjoškolskog centra, a za te potrebe dodatno je nabavljena oprema za *Zdravstvenu njegu djeteta*. Osim s bolnicom, iznimno je dobra suradnja ostvarena i sa Zavodom za javno zdravstvo te Dječjim vrtićem *Tratinčica*, mjestima gdje su učenici obavljali vježbe.

Početak nove školske godine 2013./2014. nastava se seli u adaptirane prostore nekadašnjeg dječjeg dispanzera, odnosno škola se vratila mjestu s kojeg je i djelovala u razdoblju od 1996. do 2003. godine. U dije-

lu zgrade uređene su dvije učionice, sanitarni čvor, zbornica za nastavnike i praktikum za zdravstvenu njegu.

6.2. Schola medica 2014. godine

Srednja škola Koprivnica bila je domaćin državnog natjecanja učenika u disciplini medicinska sestra/medicinski tehničar od 28. do 30. travnja 2014. godine. Nakon što je učenica škole Maja Kolenić pobijedila na državnom natjecanju koje se 2013. godine održalo u Šibeniku, ravnateljica Ksenija Ostriž predložila je da škola bude domaćin sljedećeg natjecanja.

Natjecanje se održalo u prostorima škole u bolnici, a za učenike i mentore bili su organizirani i izleti s obilaskom Galerije naivne umjetnosti u Hlebinama, stručni obilazak bolnice *Dr. Tomislav Bardek*, obilazak grada s posjetom Muzeju prehrane. Nakon održanog natjecanja, prvoplasirana učenica bila je Marija Kukec iz Škole za medicinske sestre *Vrapče*.

6.3. Organizacija nastave u školskoj godini 2015./2016.

Medicinsko usmjerenje Srednje škole Koprivnica nastavlja s uspješnim radom. Nastava se izvodi sukladno kurikulumu poštujući suvremena metodička načela. Izrazita podrš-

Sl. 5. Nastavnici zdravstvene njege Srednje škole Koprivnica šk. god. (20. svibnja 2016. godine, snimio: D. Abou Aldan).

ka ravnateljice Ksenije Ostriž u organizaciji i izvedbi nastave rezultirala je prepoznatljivošću škole, ne samo u lokalnoj zajednici, već i na državnoj razini.

Neposredna blizina bolnice omogućava jednostavniju organizaciju nastave, ali i jedinstven prostor za učenje kliničkih sadržaja. Vježbe se održavaju na gotovo svim djelatnostima i odjelima u terminima od 7:00 do 10:45 sati, za treći i četvrti razred, odnosno do 12:15 sati, za peti razred. Uz nastavnike škole, u nastavi sudjeluje i velik broj vanjskih suradnika, medicinskih sestara i liječnika. Vanjski suradnici na neki su način i odrednica kvalitete škole, s obzirom da učenici imaju priliku pratiti rad zdravstvenih stručnjaka koji imaju iznimno iskustvo u određenom kliničkom području. Osim stručnosti, vanjski suradnici Srednje škole Koprivnica uglavnom se ističu i dugogodišnjim pedagoškim radom. Neki od vanjskih suradnika imaju i više desetljeća nastavnoga iskustva, a u nastavi i danas djeluju: Ružica Evačić, mag. med. techn. (23 godine nastavnog rada), Vesna Dulikravić, dr. med. (21 godina), doc. dr. sc. Elizabeta Horvatić, dr. med., prim. (17 godina), Mirjana Gabaj, dr. med. (14 godina).

Osim Opće bolnice *Dr. Tomislav Bardek* koja je glavna nastavna baza za vježbe učenika, suradničke su ustanove i: Zavod za javno

zdravstvo Koprivničko-križevačke županije, Dječji vrtić *Tratinčica*, Dom za starije i nemoćne Koprivnica, Centar za odgoj, obrazovanje i rehabilitaciju *Podravsko sunce*, Klinički bolnički centar Zagreb...

Najizraženiji problem medicinskog usmjerenja je neadekvatan prostor za izvođenje nastave. Naime, dio preuređenih prostorija staroga dječjeg dispanzera ne zadovoljava potrebe za izvedbom nastave što se prije svega očituje u nedostatku praktikuma za *Zdravstvenu njegu odraslih* i *Zdravstvenu njegu djeteta*. Za adekvatno izvođenje nastave, osim tri učionice, trebala bi na raspolaganju biti i tri praktikuma: dva za *Zdravstvenu njegu* i jedan za *Metodiku zdravstvenoga odgoja* i ostale metodičke vježbe. Škola trenutno raspolaže s dvije učionice i jednim praktikumom opremljenim kao jednokrevetna bolesnička soba, dodatno opremljenim novom opremom iz 2016. godine. Od školske godine 2015./2016. osnovan je i samostalni aktiv nastavnika medicinske grupe – sestrinstvo, a članovi su mu: Damjan Abou Aldan, mag. med. techn., prof. mentor, Suzana Dečković, bacc. med. techn. (zaposlena u školi od rujna 2015. godine), Željka Galešić, bacc. med. techn. (studentica diplomskog studija sestrinstva pri Medicinskom fakultetu u Osijeku, zaposlena u školi od siječnja 2014. godine), Marija Križić, bacc. med. techn., Tomislav Lon-

čar, mag. med. techn. (predsjednik aktiva), Jelena Rajn, *bacc. med. techn.* (zaposlena u školi od prosinca 2014. godine).

Kao vanjski suradnici u nastavi sudjeluju: Mirjana Gabaj, *dr. med.*, Vesna Dulikravić, *dr. med., doc. dr. sc.* Elizabeta Horvatić, *dr. med. prim.*, Ana Evačić, *dr. med.*, Ružica Evačić, *mag. med. techn.*, Maja Pezelj, *bacc. med. techn.*, Nino Ivanuša, *bacc. med. techn.* te kao zamjene za nastavnicu Vesnu Kos, *bacc. med. techn.* Dieter Markovčić, *bacc. med. techn.*, Željka Vondraček, *mag. med. techn.*, Dražen Buhaneć, *bacc. med. techn.*, Marijana Hrastić-Čolig, *bacc. med. techn.* te Štefica Sodar, *bacc. med. techn.*

Posebnu vrijednost nastavnom procesu daju izvannastavne aktivnosti nastavnika i učenika koje primarno doprinose socijalizaciji učenika za buduće zanimanje, ali i prepoznatljivosti škole u zajednici. Ovdje ističemo neke od aktivnosti koje su obilježene u proteklom razdoblju:

- *Obilježavanje Svjetskog danasrca* – 26. 9. 2015. godine, učenici 3. i 4. razreda i nastavnici Željka Galešić i Tomislavom Lončar.
- *Međunarodni kongres Sestrinstvo bez granica*, 9. – 11. 10. 2015. godine, Opatija – nastavnici Damjan Abou Aldan i Jelena Rajn aktivno su sudjelovali su na međunarodnom kongresu *Sestrinstvo bez granica*.
- *Pokrenimo srce 2015.* – 17. 10. 2015. godine, učenici 4. i 5. razreda sudjelovali su u akciji *Pokrenimo srce* koja se organizirala u suradnji s liječnicima i volonterima *Crvenog križa*.
- *Terenska nastava Vukovar* – 2. 11. 2015. godine, učenici 3. i 4. razreda obišli su Opću bolnicu *Vukovar*, Ovčaru, Memorijalno groblje te Memorijalni muzej Domovinskog rata u pratnji nastavnica Željke Galešić i Suzane Dečković
- *Posjet učenika Srednje medicinske škole iz BiH* – 27. 11. 2015. godine školu su posjetili učenici 3. razreda Srednje škole *Pere Zečevića* iz Odžaka.
- *Obilježen Svjetski dan bolesnika* – 11. 2. 2016. godine, učenici 3. i 4. razreda su u Općoj bolnici *Dr. Tomislav Bardek* prisustvovali Svetoj misi.
- *Nastava povijesti sestrinstva* – 1. 3. 2016. godine, zadnje sate nastave povijesti lokalnog sestrinstva održala je viša medicinska sestra u mirovini Marija Kučić, koja je bila i prva nastavnica *Opće zdravstvene njege* u školi, 1977. – 1984. godine.

- *E-medica u termama Tuhelj* – učenici 4. razreda su, pod mentorstvom nastavnice Željke Galešić, sudjelovali na 9. smotri *Dani E-medica 2016.* u Tuhelju, 3. – 6. ožujka 2016. godine.
- *Sestrinstvo za sestrinstvo, nasuprot modelu sestrinstvo za medicinu* – u prostorima Srednje škole Koprivnica, 22. 3. 2016. godine, održan je *Stručni skup* Društva nastavnika zdravstvene njege Hrvatske udruge medicinskih sestara.
- *Svjetski dan zdravlja* – učenici usmjerenja za medicinske sestre opće njege i fizioterapeutske tehničare obilježili se *Svjetski dan zdravlja*, 7. 4. 2016. godine.
- *Obilježen Međunarodni dan sestrinstva* – 12. 5. 2016. godine, učenici usmjerenja za medicinske sestre/tehničare opće njege, zajedno sa svojim nastavnicima predstavili su svim zainteresiranima svoj sustav školovanja te mjerili krvni tlak, razinu šećera u krvi i indeks tjelesne mase.
- *Državno natjecanje Crvenog križa u Kninu* – ekipa Srednje škole Koprivnica ostvarila je 4. mjesto na državnoj razini natjecanja mladeži *Crvenog križa* koje se održalo 12. – 14. 5. 2016. godine u Kninu. Mentor učenika je bio Tomislav Lončar, *mag. med. tech.*
- *Terenska nastava Klinički bolnički centar Zagreb i Muzej neanderatalaca* – 20. 5. 2016. godine, učenici 3. razreda su u sklopu predmeta *Opća načela zdravlja i njege* obišli Klinički bolnički centar Zagreb i Muzej neandertalaca u Krapini.

7. Zaključak

Srednja škola Koprivnica ima tradiciju u edukaciji medicinskih sestara. Od prve generacije, koja je maturirala 1979. godine pa do danas školu je uspješno završilo 759 medicinskih sestara i tehničara. Početci su bili vezani uz izrazitu potrebu za medicinskim sestrama. Kako tada, tako i danas sestrinska profesija smatra se deficitarnom. Nastava u školi za medicinske sestre tradicionalno je izrazito zahtjevna za izvedbu. Nakon višegodišnjeg funkcioniranja škole samo uz vanjske suradnike, od 2008. godine škola ima zaposlene nastavnike na puno radno vrijeme, no vanjski suradnici i danas školi daju posebnu vrijednost. U nastavi strukovnih predmeta u protekla četiri desetljeća sudjelovalo je više od stotinu istaknutih zdravstvenih djelatnika, a

danas nastavu izvodi šestero nastavnika škole te dvanaest vanjskih suradnika.

Srednja škola Koprivnica danas obrazuje tri usmjerenja u zdravstvenom sektoru te usprkos poteškoćama s prostornim uvjetima učenici i nastavnici ostvaruju iznimno dobre rezultate.

Uzimajući u obzir da je zdravlje složen suodnos brojnih činitelja, vrijednost je kada zdravstveni djelatnici poznaju i specifičnosti kraja iz kojih pacijenti dolaze. Stoga je posebno važno da Koprivnica na temelju prikazane tradicije i dalje ima školu za obrazovanje medicinskih sestara.

Summary

Secondary school in Koprivnica: Four decades of experience in educating nurses

Secondary school in Koprivnica is one of the largest secondary schools in Croatia. It was founded in 1959 as a Economic school and later it developed into a Centre for Education and Directed education Ivo Marinković. Since 1991 it bares its current name.

Even though the beginning of the education of medical personnel in Koprivnica can be dated to 1958 (Paramedic School), the beginning of education for nurses actually began in academic year 1975/1976 when the first generation of students was enrolled into "preparation degree". This was actuated by the lack of nurses and the construction of a new hospital building which required at least sixty new nurses. Ivanka Ljubić, the hospital's current main nurse at that time, was the initiator for the establishment of the school. After six generations of pupils (225 graduates) the school temporarily ceded enrolling what lasted until 1993. The main reason for new enrolment was, again, lack of nurses. Due to great interest for the nursing occupation the school (in 1995) initiated a programme for the education of pharmaceutical technicians and also (in 2012) for physiotherapist technicians. Today the school enrolls one class of nurses/medical technicians of general care and the programme is being carried out by six teachers and twelve external associates. During the period between 1979 and 2016, 759 pupils finished the school and over one hundred teachers (nurses, doctors and other medical employees) were involved in the educational process.

Literatura i izvori

- ABOU ALDAN, Damjan i suradnici: Četiri desetljeća obrazovanja medicinskih sestara. Koprivnica: Srednja škola Koprivnica, 2015.
- *Izveštaj o radu školske godine 1975./1976.* Koprivnica: Školski centar Koprivnica, 1976.
- *Godišnjak* (ur. Andrijana Androlić et.al.). // Koprivnica: Srednja škola Koprivnica, 2004.
- BUNLJEVAC, Helena: *75 godina škole za medicinske sestre mlinarska.* Zagreb: Škola za medicinske sestre Mlinarska, 1996.
- Dnevnici Škole za bolničare s praktičnom obukom, za šk. god. 1958./1959., 1959./1960., 1960./1961., 1961./1962., 1963./1964. (knjižnica Opće bolnice Dr. Tomislav Bardek, Koprivnica)
- HUSINEC, Franjo: *Iz povijesti križevačkog zdravstva.* Koprivnica: Spomenica HLZ Podružnice Koprivnica, 2003.
- KALAUZ, Sonja: *Sestrinska profesija u svjetlu bioetičko pluripersektivizma.* Zagreb: Pergamena, 2011.
- *Kurikulum za stjecanje kvalifikacije medicinska sestra opće njege/ medicinski tehničar opće njege.* Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta RH, 2010.
- MUNJIZA, Emerik: *Povijest hrvatskog školstva i pedagogije.* Osijek: Hrvatski pedagoško-književni zbor, 2009.
- Razredne knjige medicinskog usmjerenja, od šk. god. 1993./1994. do 2015./2016. (arhiva Srednje škole Koprivnica)
- ŠVARC, Krešimir: *O koprivničkoj bolnici za vrijeme dr. Mirka Kasumovića.* // Podravski zbornik 1992. (ur. Vjekoslav Prvčić), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1992., 135–146.
- ŠVARC, Krešimir, ŠVARC-JANJANIN, Sanja: *Osvrtna razvoj sestrinstva u Koprivnici.* // Podravina – časopis za multidisciplinarna istraživanja. VI, 12, 2007., 54–57.
- Zapisnici sa sjednica Nastavničkog vijeća; od šk. god. 1991./1992. do 1996./1997. (arhiva Srednje škole Koprivnica)